
SERİ

B

CİLT

55

SAYI

1

2005

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

ORMAN FAKÜLTESİ

DERGİSİ

ŞAVŞAT (ARTVİN) YÖRESİNİN TIBBİ VE EKONOMİK BİTKİLERİ

Y. Doç. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU¹⁾

Kısa Özet

Bu makale ile, 1997-2002 yılları arasında Karagöl-Sahara Milli Parkı ve çevresinde yapılan flora çalışması sonucunda saptanan 872 adet damarlı bitki taksonu içerisinde tıbbi ve ekonomik değere sahip olanların ve halk tarafından bu amaçla kullanılanların ortaya konması amaçlanmıştır. Şavşat yöresinde yayılış gösteren 216 taksonun, tıbbi ve ekonomik kullanım amaçları, ihtiva ettikleri etkili maddeler ve bilinen yaygın Türkçe ve yöresel adları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Artvin, Şavşat, Tıbbi ve ekonomik bitkiler

THE MEDICAL AND COMMERCIAL PLANTS OF SAVSAT DISTRICT (ARTVİN)

Abstract

The goals of this study are to determine plant taxa with medical and commercial value and that are used by local people for this purposes among 872 vascular plant taxa determined during flora surveys conducted between 1997 and 2002 in Karagol-Sahara National Park and its environs. Medical and commercial uses, active compounds, and local and common Turkish names of 216 plant taxa distributed in Savsat area are presented.

Key words: Artvin, Savsat, Medical plants, Commercial plants

1. GİRİŞ

İlk insandan itibaren hastalık etkenlerine karşı korunma çareleri aranmaya başlanmıştır. Uzun yıllar içerisinde insanlar çevresinde bulunan hem ekolojik faktörleri (hava, su vb.) ve hem de biyotik faktörleri (bitkiler, hayvanlar, insanlar, vb.) kendi tedavilerinde yararlanan obje ve aracı olarak kullanmaya başlamışlardır (CEYLAN 1995).

Tıbbi bitkilerin tüketim alanı çok değişik endüstri kollarını kapsamaktadır. Başta ilaç sanayi olmak üzere, parfüm, kozmetik, sabun, ciklet, şeker ve daha birçok sanayi kollarının ham maddesini oluşturmaktadır. Bitkilerin tedavi amacıyla kullanılması insanlık tarihi kadar eskidir. Günümüzde bilimsel araştırma süzgecinden geçirilen tıbbi bitkilerin insanoğluna bilinenden çok daha faydalı ve hastalıkların tedavisinde çok önemli oldukları anlaşılmaktadır (CEYLAN 1995; BAYTOP 1999).

¹⁾ K.Ü. Artvin Orman Fakültesi Orman Botaniği Anabilim Dalı

Günümüzde bitkilerle tedavi "fitoterapi" bir bilim dalı haline gelmiştir. "Yeşil dalga, Yeşil ilaç" adıyla anılan ilaç ve tedavide doğaya dönüş akımı tüm Avrupa ve Amerika'yı etkisi altına almaktadır. WHO (World Health Organisation/Dünya Sağlık Örgütü) tarafından yapılan bir çalışma, dünyada yaklaşık 21.000 bitki türünün ilaç sanayiinde kullanıldığını ortaya koymuştur. Bugün dünya üzerinde bulunan 600.000 bitki türünden 25.000'nin neslinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır. İnsanoğluna faydalı doğal bitki örtüsüne gereken önem verilmezse, bu bitkilerin çoğu sahip oldukları tedavi edici özelliklerin farkına bile varılmadan kaybolup gidecektir. İnsanoğlunun tıbbi, aromatik ve diğer kullanım potansiyeli olan bitkilerden koruma-kullanma dengesi içinde faydalanmaya özen göstermesi çok önemlidir. Bu yalnızca bitki türlerinin varlığını sürdürmesi açısından değil aynı zamanda tüm diğer doğal kaynaklarda olduğu gibi kaynakların tamamen tüketilmeden, "sürdürülebilir kullanım" ilkesine uygun olarak kullanılabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır (ÖZHATAY ve ark. 1997).

Türkiye florası tıbbi bitkiler bakımından çok zengin olmasına rağmen bu bitkiler hakkında sağlıklı istatistik rakamlar bulmak mümkün değildir. Toplanan ve ihraç edilen tıbbi bitki miktarı tam olarak bilinmemekle beraber her yıl tonlarca bitki ihraç edilmektedir. Buna rağmen bazı belirli bitkilerin kültürü, belirli türlerin floradan toplanması dışında üretime geçilmemiştir (ÖZHATAY ve ark. 1997).

Floristik açıdan Türkiye'nin en zengin illerinden biri olan Artvin'de bu kapsamda bir çalışmanın yapılmamış olması ve Kafkasya Ekolojik Bölgesinin bir parçası olması açısından da bu araştırma önem taşımaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini, TÜBİTAK tarafından desteklenen (ANŞİN/EMİNAĞAOĞLU 2002) ve KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'ne sunulan doktora tez çalışması (EMİNAĞAOĞLU 2002) kapsamında, 1997-2001 yılları arasında Şavşat (Merkez), Ciritdüzü, Cevizli, Veliköy, Pınarlı, Meşeli, Yukarıkoyunlu, Aşağıkoyunlu, Köprülü, Kirazlı, Karaköy, Kocabey, Yavuzköy köyleri ve yaylalarından toplanan ve kurutulmuş herbaryum materyali haline getirilen *Pteridophyta* ve *Spermatophyta* bölümlerine ilişkin bitki örnekleri oluşturmaktadır. Bitki örneklerinin adlandırılmasında temel kaynak "Flora of Turkey and the East Eagean Islands" (DAVIS 1965-85; DAVIS ve ark. 1988; GÜNER ve ark. 2000) adlı eser olmakla birlikte diğer bazı kaynaklar (KOMAROV 1934-78; GROSSHEIM 1939-1967) dan ve KATO ve ANK herbaryumlarındaki bitki örneklerinden yararlanılmıştır.

Tıbbi ve ekonomik olan bitkiler tanıtılırken, Türkçe adları, kullanılan organları, içerdiği kimyasal element ve maddeler, tıbbi ve ekonomik kullanım yerleri ve amaçları gibi özellikler verilmiştir (BOZKURT ve ark. 1982; EKİM ve ark. 1991; İLİSİLÜ 1992; ACAR 1993; ÖZER 1993; ANŞİN ve ark. 1994; CEYLAN 1995; ACARTÜRK 1996; ÖZHATAY ve ark. 1997; ÖZKAN/AYAZ 1997; BAYTOP 1999; ANŞİN/EMİNAĞAOĞLU 2000; ÖZER ve ark. 2001). Listedeki familya, cins ve takson sırası Türkiye Florası (DAVIS 1965-85)'na göre verilmiştir. Bitki yazar isimlerinin kısaltmaları BRUMMIT/POWELL (1992)'e göre standardize edilmiştir.

3. BULGULAR

Alanda; 71 familya, 172 Cins'e ilişkin toplam 216 bitki taksonunun tıbbi ve ekonomik özelliklere sahip olduğu ve bu amaçla kullanıldığı saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1 : Değerlendirilen Bitkilerin Taksonomik Gruplara Dağılımı.

	Familya Sayısı	Cins Sayısı	Takson Sayısı
<i>Pteridophyta</i>	5	6	6
<i>Gymnospermae</i>	3	5	5
<i>Dicotyledoneae</i>	58	148	187
<i>Monocotyledoneae</i>	5	13	18
Toplam	71	172	216

Şaşat yöresinde doğal olarak bulunan, tıbbi ve ekonomik olan 216 adet bitki taksonuna ilişkin, Türkçe adları, kullanılan organları, içerdiği kimyasal element ve maddeler, tıbbi ve ekonomik kullanım yerleri ve amaçları gibi özellikler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Tıbbi ve Ekonomik Açıdan Kullanılan Bitkiler Dizini

<i>PTERIDOPHYTA</i>	
<i>EQUISETACEAE</i>	
<i>Equisetum arvense</i> L.	Atkuyruğu, Kırkkilit otu
Saponin, silisilik asit, tanen ve az miktarda alkaloitler (palustrin, nikotin vd) taşımaktadır. İdrar söktürücü, taş ve kum düşürücü, iç kanamaları (mide kanaması) durdurucu ve yara iyi edici etkileri vardır. Genç sürgünleri zehirleyici etkiye sahiptir.	
<i>LYCOPODIACEAE</i>	
<i>Lycopodium selago</i> L.	Kibritotu, kurtayağı, kurtpençesi
Alkaloitler taşır, İnfusyon halinde idrar artırıcı, yatıştırıcı ve romatizma ağrılarını dindirici olarak kullanılır.	
<i>ASPLENACEAE</i>	
<i>Asplenium adiantum-nigrum</i> L.	Baldırıkara
<i>A. ruta-maria</i> L.	Duvar Baldırıkarası
Venüssaçı yerine kullanılır.	
<i>Ceterach officinarum</i> DC.	Altınotu, Dalakotu
Uçucu yağ, tanen ve müsilaj taşımaktadır. İdrar söktürücü ve kabız etkilere sahiptir. Bilhassa basura karşı kullanılmaktadır.	
<i>ASPIDIACEAE</i>	
<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott	Erkek Eğrelti Kökü
Taze veya kurutulmuş rizomu kullanılır. Şekerler, nişasta, organik asitler, uçucu ya, tanen (% 5-10) ve etkili madde olarak ham filisin ismi verilen bir floroglusin türevleri karışımı taşımaktadır. Barsak parazitlerinin düşürülmesinde kullanılır. Tenia türleri üzerinde etkilidir. Tenya düşürmek için kullanılan miktar, bünyesi hassas olan bazı kişilerde, ciddi zehirlenmeler yapabilir. Bu nedenle bu drog ancak hekim kontrolünde kullanılmalı, karaciğer ve kalp hastalığı bulunan kişilere verilmemelidir.	

<i>POLYPODIACEAE</i>	
<i>Polypodium vulgare</i> L. subsp. <i>vulgare</i> :	Besbaye, Kaya eğreltisi
Toprakaltı kısmı saponin, uçucu yağ ve tanen taşımaktadır. Müshil, safra söktürücü, balgam çıkartıcı ve kurt düşürücü etkilere sahiptir.	
<i>SPERMATOPHYTA</i>	
<i>GYMNOSPERMAE</i>	
<i>PINACEAE</i>	
<i>Abies nordmanniana</i> (Stev.) Spach subsp. <i>nordmanniana</i>	Doğu Karadeniz Göknarı
Kozalakları ve gövdesi üzerinde meydana gelen sakız antiseptik ve yara iyi edici olarak kullanılmaktadır. Yaprakları balgam söktürücü ve kabız etkiye sahiptir.	
<i>Picea orientalis</i> (L.) Link	Doğu Ladini
Tomurcukları, yaprakları ve odunundan reçine, esans, çıra, phlobaphene, tanen elde edilmektedir. Esansında pinene, camphene, phellandrene, bornyl asetat vardır. Antiseptik, balsamik, balgam söktürücü, ağrı kesici, antibiotik ve iltihaplanmaya karşı, infusion destile suyu, toz ve merhem olarak kullanılmaktadır. Çıranın destilasyonundan turpentine elde edilir ve haricen kullanılan merhemlerin içeriğine katılır.	
<i>Pinus sylvestris</i> L.	Sarıçam
Tomurcukları, reçineli maddeler, uçucu yağ (%1-2), acı madde taşır. Zehirli madde taşımayan hafif bir idrar söktürücüdür. Solunum sistemi hastalıklarında yumuşatıcı ve balgam söktürücü olarak kullanılır. Yaprakları, Pinen'ler, silvestren, kadinen, terpineol ve bornil asetat gibi bileşikler taşımaktadır. Dahilen göğüs nezlesine karşı, balgam söktürücü, yatıştırıcı ve antiseptik (belsoğukluğunda) olarak kullanılır. Haricen, merhem halinde romatizmaya karşı, ağrıyan yere sürmek suretiyle kullanılır. Çam soymuğunun kuvvet verici ve bilhassa verem hastalığını iyi edici olduğu kanısı ile kullanılmaktadır. Kabuğu, tanen taşımaması nedeniyle deri endüstrisinde sepiyeci madde ve tedavide kabız olarak kullanılmaktadır.	
<i>TAXACEAE</i>	
<i>Taxus baccata</i> L.	Porsuk, Akri
Yaprağı, alkaloitler (taksin türevleri, milossin, taxicotine), uçucu yağ, acı madde ve tanen taşır. Yatıştırıcı, adet getirici, midevi ve gaz söktürücü etkilere sahipse de çok zehirli olduğundan nadiren kullanılır. Özellikle iğne yaprakları ve sürgünleri çok zehirlidir. Ancak sadece olgun halde iken arillusu lezzetli ve zehirsiz olup, yenilebilir. Hafif dozlarda alınırsa damar daraltıcı ve adet söktürücü etki yapar. Spazmlara, romatizma ve saraya karşı kullanılmışsa da çok zehirli olduğu için halen bu kullanımlar terk edilmiş yada ender olarak kullanılmaktadır. Bu bitki ile zehirlenerek ölmüş hayvanların etleri, pişirildikten sonra bile tehlikelidir. Fazla dozda alınırsa kalbi felç eder ve bayanlarda çocuk düşürmeye yol açar.	
<i>CUPRESSACEAE</i>	
<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	Katran Ardıcı
Uçucu yağ, rezin, kadinen ismi verilen bir triterpen ve fenol türevleri taşımaktadır. Bitkinin gövde, dal ve kök odununun büyük küpler içinde yakılması ve elde edilen ürünün süzülmesi ile elde edilen Ardıç Katranı, insane ve hayvanlarda görülen bazı deri hastalıklarının (Uyuz) tedavisinde haricen kullanılır.	
<i>ANGIOSPERMAE</i>	
<i>DICOTYLEDONAE</i>	
<i>RANUNCULACEAE</i>	
<i>Helleborus orientalis</i> Lam.	Noelgülü, Bohçaotu, Danabağırtan, Karaot.

Kök ve rizomları, saponinler ve glikozitler (Hellebrin vd) taşımaktadır. Haricen bilhassa veteriner hekimliğinde hayvanların derilerinde bulunan parazitlere karşı kullanılır. Sancılanan hayvanları iyi etmek için kullanılmaktadır.	
<i>Caltha polypetala</i> Hochst. ex Lorent	
Çiçekli dallar ve kök yatıştırıcıdır. Çiçeklerinden sarı renkli bir boyar madde çıkarılır. Zehirli bir bitkidir.	
<i>Aconitum nasutum</i> Fisch. ex Rehb., <i>A. orientale</i> Mill.	Kurtboğan, Kaplanboğan
Alkaloitler (Akonit vd) taşımaktadır. Ağrı kesici etkiye sahiptir. Bütün bitki zehirlidir. Kalp durması sonucu ölüme sebep olur.	
<i>Delphinium</i> sp.	
Sabit yağ ve alkaloitler (delfinin ve stafisagrin) taşımaktadırlar. Zehirli bitkilerdir.	
<i>Consolida orientalis</i> (Gay) Schröd.	
Tohumları parazitlere karşı kullanılır.	
<i>Clematis vitalba</i> L.	Akasma, Fukaraotu, Peçek
Yaprakları haricen romatizma ağrılarına karşı kan toplayıcı olarak kullanılır.	
<i>Adonis aestivalis</i> L. subsp. <i>parviflora</i> (Fisch. ex DC.) Busch	Keklikgözü, Kanavcıotu
Glikozitler taşır. Kalp kuvvetlendirici ve idrar artırıcıdır.	
<i>Aquilegia olympica</i> Boiss.	Hasekiküpesi
Çiçekli dallar kabız, idrar artırıcı ve terletici etkiye sahiptir.	
PAPAVERACEAE	
<i>Chelidonium majus</i> L.	Kırlangıçotu, Temreotu
Alkaloitler (chelidonin ve türevleri) taşımaktadır. Toprak üstü kısmı ve usaresi idrar ve safra artırıcı, mushily, yatıştırıcı ve uyutucu etkilere sahiptir. Göz hastalıklarına karşı kullanılmaktadır. Yüksek miktarda zehirlidir. Taze sütü, haricen siğillere karşı kullanılır.	
<i>Fumaria microcarpa</i> Boiss. ex Hausskn., <i>F. asepsala</i> Boiss.	Şahtereotu,
Tanen, potasyum tuzları, fumarik asit ve izokinolein sınıfı alkaloitler (fumarin vd) taşımaktadır. İdrar artırıcı, yatıştırıcı, zayıflatıcı ve tansiyon düşürücü etkilere sahip bulunmaktadır.	
CRUCIFERAE (BRASSICACEAE)	
<i>Raphanus raphanistrum</i> L. subsp. <i>raphanistrum</i>	Yabani turp kökü
Tohumlarında glikoalkoloid, sinabin, yağ ve protein bulunmaktadır. Kökü ve yaprakları hardal esansı taşır ve iştah açıcı olarak kullanılır. Tohumlarından elde edilen yağdan sabun yapılmaktadır.	
<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	Çobançantası, Çıngıldaklıot
C vitamini, cholin, flavoglycosid, eterik yağlar, hystamin, tanen, saponin, potasyum, kalsiyum ve şeker bulunur. Çiçekli dallar kabız ve idrar artırıcı olarak kullanılır. Kan dindirici olarak kullanılmaktadır. Çocuklarda yatak ıslatmalarının önlenmesinde etkilidir.	
<i>Nasturtium officinale</i> R.Br.	Suteresi, gerdeme, kardomot
Glikonasturtiin, vitaminler (A, C, ve D) ve keskin lezzetli bir uçucu yağ taşımaktadır. Kuvvet verici, vitamin noksanlıklarını giderici, idrar artırıcı ve iştah açıcı gibi özelliklerinden dolayı eski çağlardan beri sebze ve ilaç olarak kullanılmaktadır.	

<i>Barbarea vulgaris</i> R.Br.	Nicarotu
Yapraklar yara iyi edici ve idrar artırıcı etkiye sahiptir. Genç yapraklar salata olarak yenilir.	
<i>Cardamine bulbifera</i> (L.) Crantz.	Dişlikök, Sinanotu
Bitkinin kökleri kabız etkiye sahiptir.	
<i>Hesperis matronalis</i> L. subsp. <i>adzharica</i> (Tzvelev) Cullen	
Bitki idrar artırıcı, terletici ve balgam söktürücü etkiye sahiptir.	
<i>Alliaria petiolata</i> (M.Bieb.) Cavara & Grande	Kuşekmeği, Sarımsakhardalı, Sarımsakotu
Çiçekli dalları ve tohumu idrar artırıcı, kabuki ise kabız ve kuvvet verici etkiye sahiptir.	
<i>Sisymbrium officinale</i> (L.) Scop.	Bülbülotu, çalgıcıotu, Süpürge otu
Şekerler, tanen uçucu yağ, arbutin ve erikloin glikozitlerini taşımaktadır. Bitki ve tohumu idrarı artırıcı, balgam söktürücü ve uyarıcı etkiye sahiptir.	
<i>CISTACEAE</i>	
<i>Helianthemum nummularium</i> (L.) Mill. subsp. <i>ovatum</i> (Viv.) Schinz & Thell., <i>H. nummularium</i> (L.) Mill. subsp. <i>tomentosum</i> (Scop.) Schinz & Thell.	
Bitki kabız ve kan kesici etkiye sahiptir.	
<i>VIOLACEAE</i>	
<i>Viola odorata</i> L.	Kokulu menekşe
Dahilen terletici, haricen lapa ve gargara halinde yumuşatıcı olarak kullanılır. Süs bitkisi olarak ta yetiştirilmektedir.	
<i>POLYGALACEAE</i>	
<i>Polygala vulgaris</i> L.	Sütotu
Golterin ve saponinler taşımaktadır. Balgam söktürücü, göğüs yumuşatıcı, süt artırıcı, terletici ve kuvvet verici etkilere sahiptir.	
<i>CARYOPHYLLACEAE</i>	
<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke var. <i>vulgaris</i>	Gıvışkanotu
Saponin, flavon glukozitleri ve bazı organik asitler içermektedir. Kökleri ve toprak üstü kısımları, infusion halinde (%5), idrar kesesi ve yolları hastalıklarında kullanılmaktadır.	
<i>POLYGONACEAE</i>	
<i>Polygonum bistorta</i> L. subsp. <i>carneum</i> (Koch) Coode & Cullen	Kurtpençesi, Yıllankökü, Çıyancık, Pancar
Nişasta, antrasen türevleri ve tanen (&15-20) taşımaktadır. Kabız, antiseptik ve idrar artırıcı özellikleri vardır. Dahili kanamaları durdurucu etkiye sahiptir.	
<i>Rumex acetocella</i> L. : <i>R. tuberosus</i> L. subsp. <i>horizontalis</i> (C.Koch) Rech. <i>R. scutatus</i> L.	Kuzukulağı, Ekşikulak, Ebemeğsisi, Yumru köklü kuzukulağı
Yapraklar, potasyum tuzu halinde oksalik asit, kökler ise tanen taşımaktadır. Yapraklar ekşi lezzetleri nedeniyle salata halinde sebze olarak yenilir. Lapa halinde çıbanları olgunlaştırmak için çıban üzerine sarılır. Romatizma, nikris veya böbrek hastalığı olanların dahilen kullanmaları zararlıdır. Kökler infüzyon (%5) halinde dahilen idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır.	

<i>R. patientia</i> L. subsp. <i>patientia</i> :	Büyük Labada
Köklerinde antrasen türevleri ve tanenler bulunmaktadır. Kökleri kabız ve müshil etki gösterir. Kuvvet verici, kan temizleyici, hazmettirici ve müshil olarak kullanılmaktadır. Taze yaprakları sebze olarak yenilir. Haricen lapa halinde çıbanları olgunlaştırmak ve ekzema yaralarını iyileştirmek içinde kullanılmaktadır.	
<i>R. crispus</i> L.	Kıvırcık labada
Yaprakları, Sebze olarak ve et dolması yapılarak kullanılmaktadır.	
PHYTOLACCACEAE	
<i>Phytolacca americana</i> L.	Şekerciboyası
Saponinler, rezin ve şekerler taşımaktadır. Tahriş edici, kusturucu ve ishal yapıcı etkilere sahiptir. Olgun meyvelerinin sıkılması ile elde edilen usare bazı gıda maddelerinin (şeker, şarap gibi) boyanmasında kullanılır. Meyvelerinin aynı zamanda müshil etkisinde bulunmaktadır.	
TAMARICACEAE	
<i>Tamarix tetrandra</i> Pall. ex M.Bieb.	İlgün
Yaprak ve kabuk iştah açıcı, kabız, idrar artırıcı etkiye sahiptir.	
GUTTIFERAE	
<i>Hypericum perforatum</i> L.	Binbirdelikotu, Hasalban
Tanen (%8), acı madde ve uçucu yağ (%1-2) taşımaktadır. Dahilen kabız, hazım sistemi uyarıcısı, safra artırıcı ve idrar söktürücü olarak, haricen ise cerahatli yaraların tedavisinde kullanılır.	
MALVACEAE	
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Ebegümeci, Karagöz ebegümeci, ebemgümeci
Musilaj (%15-20), glikoz ve pektin taşımaktadır. Solunum ve sindirim sistemi tahrişleri ve iltihaplarında koruyucu olarak ayrıca çıban ve yaraların ağrıların dindirilmesinde de kullanılır. Genç bitkiler sebze olarak değerlendirilir. Dalı çocuk düşürücü olarak kullanılmaktadır. Sağlık açısından çok sakıncalıdır.	
TILIACEAE	
<i>Tilia rubra</i> DC. subsp. <i>caucasica</i> (Rupr.) V.Engl.	Kafkas ıhlamuru
Musilaj, tanen, şekerler, saponin ve bir uçucu yağ (%0.4-0.5) taşımaktadır. İdrar artırıcı, terletici, yatıştırıcı, uyutucu ve göğüs yumuşatıcı etkileri bulunmaktadır. Brahteli çiçekleri kullanılır. Esans içerikli farnesol, musilaj, tanen, şeker, asitler, C vitamini ve karoten içerir. Sakinleştirici, uyku getirici, mide kramplarını giderici özellikleri vardır. Ayrıca yaraların pansumanında ve ağız gargarası olarak ta kullanılmaktadır. Kurutulmuş dal ve gövde kabuğu da kullanılır. Kabuklar müsülaj taşıy ve bu nedenle de yumuşatıcı ve koruyucu etkilere sahiptir.	
GERANIACEAE	
<i>Geranium robertianum</i> L.	Turnagagası, Leylekgagası
Bitki kabız, kan kesici, idrar artırıcı, kuvvet verici, midevi ve şeker hastalığına karşı kullanılmaktadır.	
<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Hér. subsp. <i>cicutarium</i>	Dönbaba, Saatotu, Çobaniğnesi
Bitki kan kesici ve kabız etkiye sahiptir.	
OXALIDACEAE	
<i>Oxalis acetosella</i> L.	Ekşiyonca
Bitki idrar artırıcı etkiye sahiptir.	

<i>BALSAMINACEAE</i>	
<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	Yabani kınaçiçeği
Bitki idrar artırıcı, müshil ve kusturucu etkilere sahiptir.	
<i>ACERACEAE</i>	
<i>Acer tataricum</i> L.	Tatar akçaağacı, keleve
Dalları sigara ağızlığı yapımında kullanılmaktadır.	
<i>RHAMNACEAE</i>	
<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	Karaçalı, Çaldiken, Çeşmezen, Isadiken
Meyveleri, sabit yağ, tanen ve alkoloitler (paliurin) taşımaktadır. Dahilen kabız, idrar artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılmaktadır. Taze yaprakları çıban açıcı olarak kullanılmaktadır.	
<i>Frangula alnus</i> Mill. subsp. <i>alnus</i>	Barut ağacı, Erkek akdiken
Kabuklar tanen (%10), saponin, şekerler, acı madde ve antrasen türevleri (gikofrangulin, frangulin vd) taşımaktadır. Müshil ve midevi etkilere sahiptir. Taze kabuklar tahriş edici özelliğe sahip bulduklarından iyice kurutulmuş ve eskitilmiş kabukların kullanılması tercih edilmelidir.	
<i>ANACARDIACEAE</i>	
<i>Cotinus coggygria</i> Scop.	Boyacı sumacı, Sarıboya ağacı, Sarıcan
Yapraklar tanen ve flavon türevleri (fisetin) taşımaktadır. Antiseptik, kabız, kan kesici ve ateş düşürücü etkilere sahiptir. Odunu "sarı kök" veya "sarı odun" ismi altında eskidn beri deri ve kumaş boyamakta kullanılmaktadır.	
<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak, Somak, Derici sumacı, Tatari, Tetri
Yaprakları, tanen (%22), şekerler, mum ve flavon türevi sarı renk maddeleri (mirisetin) taşımaktadır. Kabız, kan kesici ve antiseptik etkilere sahip bir drogdur. Derilerin tabaklanmasında ve yünlü kumaşların boyanmasında da kullanılmaktadır. Boğaz ve diş etleri hastalıklarında gargara halinde kullanılır.	
Kurutulmuş olgun meyveleri, tanen (% 4), uçucu yağ, organik asitler (sitrik, tartrik ve malik) ve bunların tuzlarını taşımaktadır. Bu nedenle ekşi lezzetlidir. Baharat (Sumak ekşisi) olarak kullanılmaktadır.	
<i>LEGUMINOSAE (FABACEAE)</i>	
<i>Genista tinctoria</i> L.	Boyacı katırtırnağı
Alkoloitler (cytisin, anagrin vd) taşımaktadır. Çiçeklerinde sarı renkli glikozitler (luteolin ve genistein) bulunur. Çiçekler veya çiçekli dallar tedavide idrar artırıcı, terletici ve müshil olarak kullanılmaktadır. Çiçekleri yün ve keten liflerini sarıya veya yeşile boyamak için kullanılır.Çok dayanıklı bir renk verir. Bilhassa tuhumları zehirlidir.	
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Yalancı akasya, Salkım çiçeği
Çiçekleri, uçucu yağ ve alkoloit (robinin) taşır. Yatıştırıcı, kabız ve safra artırıcı etkileri vardır. Çiçekleri reçel ve bir çeşit börek, gözleme yapımında kullanılabilir. Çiçeklerden elde edilen esans parfüm sanayiinde çok aranan pahalı bir maddedir. Bu esans içeriğinde Linalol, Robinia, piperanol, terpinol ve nerol bulunur. Çiçekleri arıcılıkta çok önemlidir. Kabukta robin, emulsin, urease, phytoterol, renk maddeleri, yapraklarda robinin, quersitrin, tuzlar, çiçeklerinde esans, robinin, inositol, asparagine bulunmaktadır. Kabuk kusturucu, yapraklar kusturucu ve safra akışını düzenleyici etki yapar. Tohumları kusma, bulantı ve baş dönmesine yol açar ve kalp atışını tehlikeli bir şekilde düşürür. Tohumlarından ayrıca kuru bir yağ elde edilebilir. Yatıştırıcı, kabız ve safra artırıcı etkileri vardır. Yaprak ve gövde kabukları da aynı etkilere sahiptir.	

<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	Geven, Kitre, anzarot
Halen Türkiye'de iki cins kitre zamkı elde edilmektedir. <i>A. Yaprak Kitre</i> : Gövdeye yapılan yaralamalar sonucu elde edilir. <i>B. Tragakanton (veya Firde)</i> : Gövde ve dallarda meydana gelen delik veya çatlaklardan dışarı çıkarak katılaşmış olan zamkın toplanması ile elde edilir. Düşük kaliteli bir ürün olarak kabul edilir ve ancak sanayide (boya, kumaş vs.) kullanılır. Bir polisakkarit karışımıdır. Suda çözünen kısmı tragakantin, suda çözünmeyip şişen kimi ise bassorin ismini alır. Asit hidroliz sonunda monosakkaritler kitrenin elde edildiği bitki türüne göre değişiklik göstermektedir. Mukoza üzerinde koruyucu bir etkisi vardır. Bu nedenle boğaz hastalıkları ve iltihaplarında, bir parça zamk ağza alınarak emilir. Meydana gelen müsülaj yara üzerini örterek koruyucu bir tesir yapar. Bu etkisi nedeniyle ağza eritilerek alman birçok pastilin terkinde kitre zamkı bulunur. Eczacılık tekniğinde emülsiyon, süspansiyon, pastil ve tablet gibi preparatların yapılmasında kullanılır. Boya ve kumaş endüstrisinde de kullanılmaktadır. Türkiye'nin ihraç maddesidir.	
<i>Vicia sativa</i> L. subsp. <i>nigra</i> (L.) Ehrh. var. <i>nigra</i>	Fiğ
Tohumlar nişasta (%30), şekerler (%3) ve yağ (%2) taşımaktadır. Dahilen idrar söktürücü, idrar yolları iltihaplarını giderici, cinsel gücü artırıcı, kuvvet verici, sara da yatıştırıcı, sarılığı geçirici olarak kullanılmaktadır. Tuhumlarının uzun zaman ve çok miktarda yenmesi insanlarda lathyrismus ve vicismus denilen hastalıkları meydana getirmektedir.	
<i>Lathyrus tuberosus</i> L.	Yumru bezelye
Yumru kökleri fındık lezzetinde olup, gıda olarak yenir. Aynı zamanda kabız etkisinden dolayı ishallerle karşı da kullanılmaktadır.	
<i>Ononis spinosa</i> L. subsp. <i>leiosperma</i> (Boiss.) Širj.	Kayışkiran, Yandak
Kökleri, şekerler, tanen, organik asitler, uçucu yağ, saponin ve flavon türevleri taşımaktadır. İdrar artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılan bir drogdur. Haricen antiseptik ve yara iyi edici etkilerinden dolayı, ekzema ve buna benzer deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.	
<i>Trifolium repens</i> L. var. <i>repens</i>	Beyaz yonca
Çiçekli dalları kuvvet verici, romatizma ağrılarını dindirici etkiye sahiptir.	
<i>T. pratense</i> L. var. <i>pratense</i>	Kırmızı yonca, çayır tırfılı
Çiçekler balgam söktürücü, antiseptik ve yatıştırıcı etkiye sahiptir.	
<i>T. arvense</i> L. var. <i>arvense</i>	Yonca
Bitki kabız etkiye sahiptir.	
<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Desr.	Koçboynuzu, Pireotu, Tıbbi kokuluyonca
Çiçekli dallar, kabız, yatıştırıcı ve gaz söktürücü olarak kullanılır.	
<i>Lotus corniculatus</i> L. var. <i>corniculatus</i>	Boynuzluyonca, Yalancı bezelye, Gazelboynuzu
Bitki yatıştırıcı etkiye sahiptir.	
<i>Anthyllis vulneraria</i> L. subsp. <i>polyphylla</i> (DC.) Nyman	Yaraotu, çobangülü
Çiçekli dallar yara iyi edici ve kabız etkiye sahiptir	
ROSACEAE	
<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench:	Kiraz
<i>C. vulgaris</i> Mill.	Vişne

Meyve sapsarı, potasyum tuzları ve tanen taşımaktadır. İdrar artırıcı, kabız ve kuvvet verici olarak kullanılmaktadır. Kiraz ağacı kabuğu kabız ve ateş düşürücü, yaprakları müşhil ve çiçekler göğüs yumuşatıcı etkilerinden dolayı halk arasında kullanılmaktadır. Ağacın gövde ve dallarında meydana gelen zatkın hidrolizi sonunda şekerler (arabinoz, ksiloz, galaktoz, mannoz) ve glikuronik asit meydana gelir. Öksürük kesici ve barsak iltihaplarını iyi edici olarak kullanılmaktadır. Kumaş ve şapka endüstrisinde kullanılan bir yapıştırıcıdır.	
<i>Rubus idaeus</i> L.	Ahududu
Meyve ve yapraklar tanen, organik asitler (malik, oksalik, tartarik, salisilik asitler), şekerler ve vitamin C taşır. İştah açıcı, idrar söktürücü ve kuvvet verici olarak taze halde kullanılır. Meyvelerinden kozmetik sanayiinde cilt güzelliği için çok değerli bir yüz maskesi elde edilir.	
<i>Rubus caesius</i> L. <i>R. sanctus</i> Schreb L.	Böğürtlenler
Meyve suyu, tentür, lapa, pulp, boya halinde kullanılır. Genç sürgünlerinden yaraların iyileştirilmesinde çok etkili bir tür sıvı elde edilir. Bu sıvı aynı zamanda orta derecede antiseptik özelliğe sahiptir. Meyve, yaprak ve çiçeklerinden çay ve kahve gibi içecek yapılır. Yaşlı ve geniş olmayan kökleri kaynatılıp, iyice pişirilirse yenilebilir. Yapraklarından ağız yaraları ve pamucakların giderilmesinde bir tür ilaç yapılır.	
<i>Potentilla reptans</i> L.	Sürünücü beşparmakotu, Büyük hastalıklar otu
Bitki kabız, ateş düşürücü ve kuvvet verici etkilere sahiptir.	
<i>Fragaria vesca</i> L.	Çilek
Kök ve rizomları tanen (%10), şekerler ve triterpenler taşımaktadır. Kabız, iştah açıcı ve idrar artırıcı olarak kullanılır.	
<i>Geum urbanum</i> L.	Sukaranfili
Köklerde tanen (%30), acı madde ve geozit isimli bir glikozit bulunmaktadır. Kabız, midevi ve kuvvet verici olarak kullanılır.	
<i>Agrimonia eupatoria</i> L.	Koyunotu, kızilyaprak, kasıkotu, fitikotu
Kökleri kabız ve idrar artırıcı, çiçekli dallar dahilen fitiğe karşı kullanılır.	
<i>Sanguisorba minor</i> Scop. subsp. <i>muricata</i> (Spach) Briq	Büyük aptesbozanotu, çayırdüğmesi
Bitki ve kök idrar artırıcı, kabız, midevi ve iştah açıcı olarak kullanılır.	
<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu
Meyveleri şekerler, organik asitler, tanen ve vitamin (A, B ve C) taşımaktadır. Kabız ve kuvvet verici etkilere sahiptir. Asıl olarak hem yenebilen, hem de tıpta değişik amaçlarla kullanılan meyvelerinden yararlanılır. Marmelat, meyve suyu, çay gibi yiyecek ve içecekler üretilmektedir. Ayrıca, boya ve tanen maddeleri elde edilerek, boya ve deri sanayiinde sepi maddesi olarak kullanılmaktadır. Kış çerezi olarak tüketilmiştir. Taç yapraklarının buruk bir tadı olup, genellikle parfümeri sanayiinin temel hammaddesinden birisi olarak dikkati çekmektedir. Eczacılıkta ise bazı hapların dış şekerli kısımlarının içeriğinde kullanılmakta ve kısmen de kuvvetlendirici özelliği bulunmaktadır. Gül çiçeğinden elde edilen Kalın Gülyağı alkol (feniletıl) içermektedir. Türkiye'nin bir ihraç ürünüdür. Parfümeri endüstrisinde kullanılır. Gülsuyu feniletıl alkol taşır, antiseptik bir etkiye sahiptir. Haricen ve bilhassa göz hastalıklarında antiseptik olarak kullanılır.	
<i>Mespilus germanica</i> L.	Muşmula, Beşbryık, Döngel
Taze meyveleri şekerler, organik asitler ve tanen taşımaktadır. Barsak hastalıklarında iyi bir kabız ve düzenleyicidir. Çekirdeği idrar artırıcı etkiye sahip olup, böbrek ve mesane taşlarının düşürülmesinde kullanılır.	

<i>Cotoneaster nummularia</i> Fisch & Mey.	Dağ muşmulası
Meyveleri iştah açıcı, midevi ve balgam söktürücü olarak kullunılır. İranda "Şirkhişt" denilen bir nevi kudrethelvası elde edilir.	
<i>Pyracantha coccinea</i> Roem.	Ateşdikeni, Kuşalıcı, Tavşanelması
Meyvaları kalp yatıştırıcı olarak kullanılır.	
<i>Crataegus pentagyna</i> Waldst. & Kit. ex Willd. <i>C. monogyna</i> Jacq. subsp. <i>monogyna</i>	Beyazdikeni, Ekşi muşmula, Edran, Geviş, Yemişen
Aminler, tanen, vitamin C, triterpen türevleri, flavon türevleri ve acı maddeler taşımaktadır. Çiçeklerinden hazırlanan hulasalar yatıştırıcı ve tansiyon düşürücü olarak kullanılmaktadır. Meyveleri yenilir. Sinir sistemini yatıştırıcı, spazmları azaltıcı, kalp atışlarının hızını yavaşlatıcı, tansiyon düşürücü, idrar söktürücü ve kabız gibi etkileri vardır.	
<i>C. orientalis</i> Pall. ex M.Bieb. var. <i>orientalis</i>	Geyikdikeni
Meyveleri yemiş olarak yenilir.	
<i>Sorbus aucuparia</i> L.	Kuş üvezi
Yaprakları hafif müshil ve göğüs yumuşatıcı etkilere sahiptir.	
LYTHRACEAE	
<i>Lythrum salicaria</i> L.	Tıbbi hevbulma
Yaprak kabız, kan dindirici, basura karşı ve ekzemaya karşı kullanılır.	
ONAGRACEAE	
<i>Epilobium angustifolium</i> L. subsp. <i>angustifolium</i>	Yakıotu
Yaprak ve kök kabız etkiye sahiptir.	
DATISCACEAE	
<i>Datisca cannabina</i> L.	Yalancı kenevir
Çiçek ve yaprakları müshil ve idrar artırıcı etkilere sahip olmakla beraber, kumaşları sarı renge boyamakta kullanılır.	
CRASSULACEAE	
<i>Sedum album</i> L.	Damkoruğu
Yaprakların ezilmesi ile elde edilen usare haricen yara iyi edici olarak kullanılır.	
SAXIFRAGACEAE	
<i>Saxifraga paniculata</i> Mill. subsp. <i>paniculata</i>	Taşkıranotu
Bitki kabız, idrar artırıcı ve yara iyi edici olarak kullanılır.	
GROSSULARIACEAE	
<i>Ribes orientale</i> Desf.	Doğu Frenküzümü

Meyveler sitrikasit, malikasit, süksinikasit, müsilaj, pektin, tuzlar, vitamin A, B1, B2, ve C vitaminleri içerir. Midevi ve gıda olarak kullanılır. Yapraklar idrar verici ve terleticidir. Meyveler idrar söktürücü, kabızlığı giderici, vitamin zenginliği, kan temizleyici etkileri vardır. Şurup, meyve suyu halinde kullanılır. Çok lezzetli reçel ve marmeladı olur. Yaprakları sıvı ekstre halinde romatizmal hastalıklara karşı etkilidir. Bu sıvının hatta lapa halinde haricen eklem çıkıkları ağrılarına karşı tedavi özelliği vardır. Meyveleri kozmetik sanayiinde yüz maskeleri olarak cansız ve yorgun deriyi güçlendirir. Meyve olarak yenildiğinde hazmı kolaylaştırır ve kabızlığı giderir.	
<i>UMBELLIFERAE (APIACEAE)</i>	
<i>Sanicula europaea</i> L.	Devekulağı, yaraotu
Kökü ve yaprakları kabız, midevi ve yara iyi edici olarak kullanılır.	
<i>Carum carvi</i> L.	Frenk Kimyonu
Sabit yağ, uçucu yağ (%3-9), rezin taşır. Gaz söktürücü, süt artırıcı ve adet getirici etkileri vardır.	
<i>Ferula orientalis</i> L.	Çakşırotu
Yaprakları suda haşlanarak, acılıkları giderildikten sonra yumurta ile pişirilerek yenir veya turşusu yapılır.	
<i>Heracleum sphondylium</i> L. subsp. <i>cyclocarpum</i> (C.Koch) P.H.Davis:	Tavşancilotu
Kökleri ishal ve dizanteriye karşı kullanılır.	
<i>ARALIACEAE</i>	
<i>Hedera colchica</i> (C.Koch.) C.Koch	Kafkas duvarsarmaşığı
Bitki glikozitler taşımaktadır (hederin vd). Dahilen müshil, adet getirici, kurt düşürücü ve terletici olarak kullanılır. Haricen taze yaprak çıbanı olgunlaştırmak için çıban üzerine konulur. İyi bir nasır sökücüdür. Zehirli bir bitkidir.	
<i>CORNACEAE</i>	
<i>Cornus mas</i> L.	Kızılcık
Meyvede organik asitler (malik asit ve sitrik asit), müsilaj ve şekerler bulunmaktadır. Taze veya kuru meyve suda haşlanarak dahilen kabız olarak kullanılmaktadır. Etkili ve zararsız bir ishal kesicidir. Gövde ve dal kabukları tanen taşır, dahilen kabız, ateş ve kurt düşürücü olarak kullanılır.	
Kızılçık yaprağı, kurutulup toz edilir ve bu toz kurutucu ve iyi edici olarak yara ve çıbanlar üzerine konur.	
<i>C. sanguinea</i> L. subsp. <i>australis</i> (C.A.Mey.) Jáv.	Dişi kızılçık
Meyveleri boyar madde olarak kullanılır. Meyve çekirdeğinden elde edilen sabit yağ sabun yapımında ve aydınlatma yağı olarak bir öneme sahiptir.	
<i>CAPRIFOLIACEAE</i>	
<i>Sambucus ebulus</i> L.	Cüce mürver otu
Bitki tanen, uçucu yağ, acı maddeler, organik asitler ve boyar maddeler taşımaktadır. Meyve, yaprak ve kökleri müshil, idrar artırıcı ve terletici olarak kullanılmaktadır	
<i>S. nigra</i> L.	Mürver

Uçucu yağ (%0.3), musilaj, rezin, tanen ve sambunigrin isimli bir glikozit taşır. İdrar söktürücü, terletici ve müshil etkileri vardır. Yapraklar, floem, meyveleri ve çiçekler kullanılır. Yapraklar, glikozit, sambunigrine, esans, malik ve valerik asitler, karotene, C vitamini içerir ve kabızlığı giderici etki yapar. Floem sambusin, reçine, sambucigrine, potasyum nitrat içerir, idrar söktürücü ve müshil olarak kullanılır. Meyveleri glikozit, sambunigrine, vitamin C, şeker, asetik asit, malik ve tartarik asitler içerir, kan temizleyici, kabızlığı giderici, ağrı kesici, idrar söktürücü olarak kullanılır. Çiçekleri, sambucin, sambucigrine, esans, tanen, reçine içerir. Bu bitki özellikle endüstriyel alanda esans eldesi için çok kullanılmaktadır. Besin ve şarap ürünlerine koku verir. Reçel, marmelat ve likör yapımı için çok uygundur. Yaprakların kaynatılması ile etkili bir böcek ilacı elde edilir. Kabuk, yaprak ve kökleri zehirli alkaloidler içerdikleri için dahilen kullanılmamalıdır.	
<i>Viburnum lantana</i> L.	Germişek
Dalları ağızlık yapımında kullanılmaktadır. Taze dal kabukları haricen kızartıcı ve ağrı kesici olarak kullanılmaktadır.	
<i>Lonicera caprifolium</i> L.	Bahçe hanımeli
Yaprak kabız, meyve ise müshil ve kusturucu olarak kullanılır.	
VALERIANACEAE	
<i>Valeriana allariifolia</i> Adams	Kediotu
Kurutulmuş kök ve rizomlarda nişasta, tanen, şekerler ve uçucu yağ (%0.5-2) bulunmaktadır. Sinir sistemi yatıştırıcısı ve spazmları giderici olarak kullanılmaktadır. Histeri ve nevrastenide iyi bir ilaçtır. Sinirsel uykusuzluklar ve çarpıntılara iyi gelir. Haricen yara tedavisinde kullanılır.	
<i>Centranthus longiflorus</i> Stev. subsp. <i>longiflorus</i>	
Toprak üstü kısmı ve kökleri, taze veya kurutulmuş halde yatıştırıcı ve uyuşturucu olarak kullanılmaktadır.	
DIPSACACEAE	
<i>Scabiosa columbaria</i> L. subsp. <i>columbaria</i> var. <i>columbaria</i>	Küçük uyuzotu
Bitki kabız, idrar artırıcı ve yara iyi edici olarak kullanılır.	
COMPOSITAE (ASTERACEAE)	
<i>Helianthus annuus</i> L.	Ayçiçeği
Meyvelerde (%35-50) sabit yağ bulunmaktadır. Bu yağ "çiçek yağı" ismi altında yemeklik olarak kullanılmaktadır. İdrar artırıcı ve göğüs yumuşatıcı etkilere sahiptir. Haricen çıbanları olgunlaştırmak ta kullanılır. Soğuk algınlıklarına ve solunum sistemi hastalıklarına karşı kullanılmaktadır.	
<i>H. tuberosus</i> L.	Yerelması
Karbonhidrat miktarının düşük (%15) olması nedeni ile şeker hastaları için faydalı bir yiyecektir. Süt artırıcı, safra söktürücü, idrar artırıcı ve kuvvetli afrodisyak etkilere sahiptir. Haşlanarak sebze olarak yenilir.	
<i>Xanthium spinosum</i> L.	Pıtrak
Yaprakları idrar artırıcı, terletici ve yatıştırıcı etkilere sahiptir.	
<i>Inula helenium</i> L. subsp. <i>orgyalis</i> (Boiss.) Grierson	Andızotu
Inulin (%40-45) ve uçucu yağ taşımaktadır. Safra söktürücü, idrar artırıcı, öksürük kesici, göğüs yumuşatıcı, kuvvet verici ve kurt düşürücü etkileri vardır.	
<i>Pulicaria dysenterica</i> (L.) Bernh.	Dizanteriotu
Kök ve yaprak kabız ve idrar artırıcı etkiye sahiptir. Dizanteriye karşı kullanılır.	

<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench subsp. <i>rubicundum</i> (C.Koch) P.H.Davis & Kupicha	Ölmezçiçek, Altınotu, Yaylaçiçeği
Uçucu yağ, rezin, acımadde, kumarin, serbest veya glikozit halinde flavon türevleri taşımaktadır. İdrar ve safra söktürücü, kum dökücü olarak kullanılır.	
<i>Bellis perennis</i> L.	Çayırpapatyası, Koyungözü
Çiçekler idrar artırıcı, terletici, müşil ve göğüs yumuşatıcı olarak kullanılır.	
<i>Tussilago farfara</i> L.	Öksürükotu, Deve tabanı
Galaktoz ve pentoz bulunur. Yapraklarda %17 tanen, gallusiasid, acılık veren maddeler, %17 inulin bulunur. Yaprakları ve çiçekleri öksürük kesici ve göğüs yumuşatıcı olarak kullanılmaktadır.	
<i>Petasites hybridus</i> (L.) Gaertn.	Vebaotu, Kelotu
Kök idrar artırıcı, terletici ve kabız etkilere sahiptir.	
<i>Eupatorium cannabinum</i> L.	İbn Sina otu, Koyunpıtrağı
Çiçekli dallar idrar artırıcı, terletici ve kusturucu etkilere sahiptir.	
<i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>tinctoria</i>	Boyacı papatyası, sarı papatya
Flavon türevleri taşır, kumaşları sarı renge boyamakta kullanılmaktadır.	
<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Schultz & Bip.	Gümüşdüğme
Uçucu yağ ve acı madde bulunmaktadır. Kuvvet verici, uyarıcı, ateş düşürücü, adet getirici, böcek öldürücü etkileri vardır. Yaprakları migren'e karşı kullanılmaktadır.	
<i>T. coccineum</i> (Willd.) Grierson subsp. <i>chamaemelifolium</i> (Somm. & Lev.) Grierson	Pireotu
Uçucu yağ (%0.5) ve böcek öldürücü bileşikler (piretrinler) taşımaktadır. Barsak parazitlerine karşı kullanılmış ise de halen bu yöndeki kullanılışı terk edilmiştir. Böcek öldürücü olarak kullanılmaktadır.	
<i>Artemisia vulgaris</i> L.	Ayvadana, Yabani pelin, Koyun otu, Misk otu
%1-1.2 zehirli eterik yağ, lakton taurisin, %5 inulin, tanen ve reçine bulunur. Etkisi pelinotunkine benzerse de daha zayıftır. Solucan düşürme, kansızlık, sinirsel bayılmalar, sara, sıtma, iştah açma ve sindirim sistemi bozukluklarında kullanılır. Çiçekli dallar kuvvet verici, uyarıcı ve adet söktürücü olarak kullanılır.	
<i>Arctium tomentosum</i> Miller var. <i>glabrum</i> (Körn.) Arènes:	Dulavratotu
Kökler uçucu yağ ve tanen taşır. İdrar verici ve nikris hastalığına karşı kullanılmaktadır.	
<i>Onopordum turcicum</i> Danin	Eşekdikeni
Meyveleri karaciğer hastalıklarına karşı kullanılmaktadır.	
<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>arvense</i>	Köygöçerten, Köygöçüren
Kökleri besin maddesince, özellikle de inulin bakımından zengindir. Çiçekli dalları kuvvet verici ve iştah açıcı etkilere sahiptir.	
<i>Cichorium intybus</i> L.	Yabani Hindiba

Kök, çiçek ve bitkinin tüm organları kullanılır. Kökleri, inulin, uçucu yağ, acı maddeler ve glikozitler taşımaktadır. B ve C vitamini içerir. İdrar artırıcı, kan şekerini düşürücü, müshil, terletici, mideyi, iştah açıcı, kuvvet verici ve safra söktürücü etkilere sahiptir. Kavrulmuş köklerinin toz edilmesi ile elde edilen ürün, Avrupa'da kahve yerine kullanılmaktadır. Kökleri şurup halde alındığında çocuklar için mükemmel bir kabızlık gidericidir. Tüm bitkinin kaynatılarak elde edilen sıvısı, karaciğer yetmezliğinden kaynaklanan kabızlığı gidermede kullanılır.	
<i>Lapsana communis</i> L. subsp. <i>intermedia</i> (M.Bieb.) Hayek	Şebrek
Yaprakları yumuşatıcı, yara iyi edici olarak kullanılır.	
CAMPANULACEAE	
<i>Campanula rapunculoides</i> L. var. <i>lambertiana</i> (A.DC.) Boiss.	Büyükköklü çançiçeği
Yapraklar yara iyi edici ve kabız olarak kullanılır.	
ERICACEAE	
<i>Rhododendron luteum</i> Sweet	Sarı Çiçekli Orman Gülü,
Yapraklar tanen, uçucu yağ, erikolin, arbutin ve andromedol türevleri taşımaktadır. Andromedol nedeniyle tehlikelidir. Nektarlarından arılarca alınan usare ile yapılan bala "deli bal" ismi verilir. Yaprak ve çiçekleri zehirlidir.	
<i>R. ponticum</i> L. subsp. <i>ponticum</i>	Mor Çiçekli Orman Gülü, Komar
Çiçek ve yapraklarında Ericolin ve Andromedotoxin glikozitleri vardır. Orman güllerinin yaygın olduğu yerlerde, arılar tarafından alınan usarelerle yapılan bala "Delibal" denilmekte ve bu balın fazla yenilmesinde çoğu kez zehirlenmeler görülmektedir. Bu nedenle Doğu Karadeniz yöresinde bu orman gülüne "Ağu veya Komar" adı verilir. Yaprakları essential oil, tanen, ericolin, arbutin ve andromedol türevleri içerir. Ancak andromedol türevleri zehirli bileşikler olduğu için tehlikelidir. İdrar söktürücü, romatizmaya karşı ağrı kesici özelliğe sahiptir. Erica (Funda) ile birlikte çeşitli üriner hastalıkları ve şikayetlerine olumlu etki eder. Birçok hastalıklara iyi gelmediği, ancak araştırmalara devam edilmesi gerektiği belirtilmektedir.	
<i>R. caucasicum</i> Pall.	Kafkas Orman Gülü, Beyaz çiçekli orman gülü
Beyaz komar çiçeği kuvvetli kokulu olup bölge halkı tarafından kuvvet verici olarak çiğ halde yenmektedir. Elde edilen bal yanık yaralarının tedavisinde kullanılmaktadır.	
<i>Vaccinium myrtillus</i> L.	Çobanüzümü, Yaban Mersini
Meyve ve yaprakları kullanılır. Meyve tanen, şeker, inositol, pektin, karotin, mirtillin içerir. Yapraklar ise tanen, glikozitler (arbutin, erikolin, mirtillin), reçine, müsilağ ve vitamin C içerirler. Astringent, ishale karşı, hypoglycaemic, ophthalmic etkileri vardır. Meyvesinden reçel, marmelat ve meyve suyu yapılır. Meyve ve yaprakları kurutulduklarında daha etkilidirler. Yaprak ve meyveler yeşil bir renk maddesi içerir, boya sanayinde kullanılırlar. Meyvenin dış kısmının hemeralopia tedavisinde özel bir yeri vardır (Antosiyon içerdiği için). Yapraklarından elde edilen destile su gözlerin yıkanmasında mükemmel bir sıvıdır.	
<i>V. arctostaphylos</i> L.	Ayıtüzümü, Avcütüzümü, Likaba
Yapraklar tanen, organik asitler ve glikozitler (arbutin) taşımaktadır. Kabız özelliğe sahiptir. Kuru yaprakları çay yerine kullanılmaktadır.	
<i>Orthilia secunda</i> (L.) House:	Keklik Üzümü
Bitki idrar artırıcı, kabız ve yara iyi edici özelliklere sahiptir.	

PRIMULACEAE	
<i>Primula vulgaris</i> Huds. subsp. <i>sibthorpii</i> (Hoffm.) W.W.Sm.& Forrest, <i>P. veris</i> L. subsp. <i>columnae</i> (Ten.) Lüdi, <i>P. veris</i> L. subsp. <i>macrocalyx</i> (Bunge) Lüdi, <i>P. elatior</i> (L.) hill. subsp. <i>pallasii</i> (Lehm.) W.W.Sm. & Forrest, <i>P. elatior</i> (L.) hill. subsp. <i>meyeri</i> (Rupr.) Valentine & Lamond	Çuhaçiçeği, Ayıkulağı, Tutya çiçeği, Suçiçeği, Felçotu
Uçucu yağ, saponin glikozitleri ve flavon türevleri taşımaktadırlar. Saponin glikozitleri nedeniyle balgam söktürücü, idrar artırıcı ve hafif bir yatıştırıcı etkiye sahiptirler. Çiçekleri süs çiçeği olarak satılmaktadır. Göz ağrısı ve görme bozuklukları için kullanılmaktadırlar.	
<i>Cyclamen coum</i> Mill. var. <i>coum</i> , <i>C. coum</i> Mill. var. <i>caucasicum</i> (C.Koch) Medik.	Siklamen
Yumrular nişasta, zank, organik asitler ve saponin sınıfı glikozitler taşımaktadır. Kusturucu, müshil ve uyarıcı etkilere sahiptir. Kültür formları süs bitkisi olarak büyük bir önem taşımaktadır. "Buhursuyu" ismi verilen bir kokulu su hazırlamada kullanılmaktadır.	
<i>Anagallis arvensis</i> L. var. <i>arvensis</i>	Bağırsakotu, Farekulağı, Sülükotu
Siklamin glikozidi, saponinli maddeler, sepi maddeleri, acılı maddeler, primveraz enzimi ihtiva eder. Böbreklerdeki kum ve taş karşı, şişlere, kalp rahatsızlıklarına, sarılık, nefes darlığına ve sara hastalığına karşı kullanılır. Çiçekli dallar balgam söktürücü ve idrar artırıcı etkilere sahiptir.	
EBENACEAE	
<i>Diospyros lotus</i> L.	Karahurma
Meyve kurusu şeker yerine kullanılmaktadır. Odunu kan temizleyici olarak kullanılır. Meyvelerinin reçeli yapılır. Kabız etkilidir.	
GENTIANACEAE	
<i>Centaurium erythraea</i> Rafn subsp. <i>erythraea</i>	Kantaron
Uçucu yağ, rezin ve acı maddeler (glikozitler) içermektedir. Hazmı kolaylaştırıcı ve iştah açıcı özelliklere sahiptir.	
<i>Gentiana asclepiadea</i> L.	Mavi Centiyan
Toprak üstü kısımları yağ, pektin, tanen ve acı glikozitler (gentiopikrin) taşımaktadır. Sindirim sistemi sinirlerinin uçlarını uyararak hazmı kolaylaştırır ve iştahı açar. Ateş düşürücü ve yara iyi edici olarak kullanılır. Alyuvarları artırıcı etkiye sahiptir.	
CONVOLVULACEAE	
<i>Convolvulus arvensis</i> L.	Kuzu sarmaşığı, Mamıza
Köklerde nişasta, şekerler ve etkili madde olarak rezin bulunmaktadır. Toprak üstü kısımları ve kökleri müshil, safra söktürücü ve kurt düşürücü olarak kullanılmaktadır.	
CUSCUTACEAE	
<i>Cuscuta europaea</i> L.	Bostanbozan, Cinsaçı, Gelinsaçı
Çiçekli dalları idrar artırıcı, müshil, gaz ve safra söktürücü olarak kullanılır.	

<i>BORAGINACEAE</i>	
<i>Echium vulgare</i> L.	Engerekotu
Kökü kırmızı boya maddesi alkalin ihtiva eder. Tohumları %28 katı yağ içerir. Bitki idrar artırıcı, balgam söktürücü olarak kullanılmaktadır. Saraya karşı ve zehirli yılan ısırıklarında kullanılır.	
<i>Trachystemon orientalis</i> (L.) G.Don	Acı Hodan, Doğu Hodanı, Hodan, Kaldıran, Ispıt
İdrar artırıcı, terletici, kan temizleyici, yumuşatıcı ve ateş düşürücü etkilere sahiptir. Ispanak gibi kullanılmaktadır.	
<i>SOLANACEAE</i>	
<i>Solanum nigrum</i> L. subsp. <i>nigrum</i>	Köpeküzümü, itüzümü
Tanen, saponin ve gliko-alkaloitler (solanin) taşımaktadır. Yatıştırıcı ve ağrı kesici olarak kullanılmaktadır. Basur memelerini iyi etmek için kullanılmaktadır. Olgun meyveler C vitamini yönünden zengindir.	
<i>Physalis alkekengi</i> L.	Güveyfeneri, Fenerçiçeği, Kandilotu
Meyvelerinde acı maddeler, organik asitler, renk maddeleri, tanen ve musilaj bulunmaktadır. İdrar artırıcı, ateş düşürücü ve yatıştırıcı olarak kullanılmaktadır.	
<i>Atropa belladonna</i> L.	Güzellavratotu, Ayıçileği, Kurtböğürtleni
Alkaloitler (%0.15-0.80) taşır. Başlıca alkaloitleri atropin, hiyosyamin ve skopolamin'dir. Köklerde alkaloit miktarı daha yüksektir. Ağrı kesici, spazm giderici, ter, süt ve mide itrazını azaltıcı etkilere sahiptir. Bütün bitki zehirlidir. 10 kadar meyve veya 1 gr kuru yaprak, tehlikeli zehirlenmeler yapar.	
<i>Datura stramonium</i> L.	Tatula
Alkaloit'ler (%0.1-0.6) taşımaktadır. Başlıca alkaloit hiyosiyamin olup az miktarda atropin ve skopolamin taşımaktadır. Spazmları çözücü etkisinden dolayı astma, öksürük ve kramplara karşı kullanılan bir drogdur. Bazen sigara halinde astmaya karşı kullanılmaktadır. Son yıllarda parkinson hastalığının tedavisinde de yararlanılmaktadır. Tohumu uyuşturucu madde olarak kullanılmaktadır. Tohumlarından elde edilen ekstre, merhem halinde haricen tüm yanıklarda, kaynar su ve ateş yanıklarında, silah ve tüfek barutlarının yaralarında kullanılır. Alkoldeki eriyiği larenjite karşı etkilidir.	
<i>Hyoscyamus niger</i> L.	Banotu, Batbatotu
Alkaloitler (%0.04-0.20) taşımaktadır. Başlıca alkaloitler hiyosiyamin ve skopolamindir. Kuvvetli bir sinir sistemi yatıştırıcısıdır. Zehirlidir. Nefes darlığına karşı, kurutulmuş yaprak tütüne karıştırılarak siğara halinde içilmekte, merhemi haricen romatizma, eklem hastalıkları ve baş ağrılarını giderici, şurubu ise parkinson hastalığından ileri gelen ağrıları giderici olarak kullanılmaktadır.	
<i>SCROPHULARIACEAE</i>	
<i>Digitalis ferruginea</i> L. subsp. <i>ferruginea</i> , <i>D. ferruginea</i> L. subsp. <i>schischkini</i> (Ivan) Wemer	Pasrenkli Yüksükotu
Primer ve sekonder glikozitler (digitoksin, gitoksin vb.), saponinler, tanen taşımaktadır. Yapraklarından digitaline elde edilmektedir. İyi bir kalp kuvvetlendirici ve idrar arttırıcıdır. Zehirli bir bitkidir.	
<i>Veronica officinalis</i> L.	Çıbanotu
Bitki dahilen idrar artırıcı, haricen yara iyi edici olarak kullanılır.	
<i>Euphrasia pectinata</i> Ten.	Gözotu, Gözlükotu
Çiçekli dallar yara iyi edici olarak kullanılır.	
<i>Lathraea squamaria</i> L.	Gizliot
Bitki yatıştırıcı ve uyutucu olarak kullanılmaktadır.	

<i>VERBENACEAE</i>	
<i>Verbena officinalis</i> L.	Mineçiçeği, Güvercinotu
Bitki kabız, ateş düşürücü, uyarıcı ve kuvvet verici olarak kullanılmaktadır.	
<i>LABIATAE (LAMIACEAE)</i>	
<i>Ajuga reptans</i> L.	Dağ mayasılotu
Çiçekli dallar kabız, ateş düşürücü, kuvvet verici ve idrar artırıcı olarak kullanılmaktadır.	
<i>Teucrium chamaedrys</i> L. subsp. <i>trapezuntinus</i> Rech.	Kısamahmut Otu, Dalakotu, Yermeşesi
<i>T. polium</i> L.	Tüylü kısamahmutotu
Tanen, acı madde, rezin, saponinler ve uçucu yağ taşımaktadır. İştah açıcı, mide ağrılarını kesici, uyarıcı ve kuvvet verici etkilere sahiptir. Mide hastalıklarına ve şeker hastalığına karşı kullanılan bir drogdur. Karaciğer rahatsızlıklarında, bronşide karşı kullanılır.	
<i>Scutellaria orientalis</i> L. subsp. <i>orientalis</i>	Kaside
Bitki kabız, kan kesici, yara iyi edici ve kuvvet verici olarak kullanılmaktadır.	
<i>Lamium purpureum</i> L. var. <i>purpureum</i>	Kırmızı ballibaba
<i>L. album</i> L.	Beyaz ballibaba
Tanen, müsilaj ve uçucu yağ taşır. Kabız ve kuvvet verici olarak kullanılır.	
<i>Galeopsis ladanum</i> L.	Kedibaşı
Bitki balgam söktürücü olarak kullanılmaktadır.	
<i>Ballota nigra</i> L. subsp. <i>nigra</i>	Kara yerpırasası, Köpekotu
Çiçekli dallar idrar artırıcı, hazmettirici, kurt düşürücü, adet söktürücü olarak kullanılmaktadır.	
<i>Stachys officinalis</i> (L.) Trevis. subsp. <i>officinalis</i>	Kurbağaoğu, Tıbbi kestere
Bitki midevi, uyarıcı, nefes darlığını giderici, kuvvet verici ve yara iyi edici olarak kullanılmaktadır.	
<i>Glechoma hederacea</i> L.	Yersarmaşığı
Bitki dahilen balgam söktürücü ve kuvvet verici, haricen yara iyi edici olarak kullanılır.	
<i>Prunella vulgaris</i> L.	
Çiçekli dallar balgam söktürücü olarak kullanılmaktadır.	
<i>Origanum vulgare</i> L. subsp. <i>vulgare</i>	Güveyotu, Keklikotu
<i>O. vulgare</i> L. subsp. <i>viride</i> (Boiss.) Hayek	
Uçucu yağ taşımaktadır. Terletici, idrar artırıcı, gaz söktürücü ve yatıştırıcı olarak kullanılır. Çiçekli dallarından su buharı destilasyonu ile "Kekik Suyu" elde edilir. Dahilen öksürük kesici ve balgam söktürücü olarak kullanılır.	
<i>Satureja spicigera</i> (C.Koch) Boiss.	Zimbara
Yaprakları Kekik yerine kullanılır.	
<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>grossheimii</i> (Ronniger) J alas var. <i>grossheimii</i>	Kekik
Çiçekli dalları "Sater, Yabani Kekik" isimleri altında kekik yerine kullanılmaktadır.	

<i>Mentha pulegium</i> L.	Yarpuz
Uçucu yağ taşımaktadır. Kuvvet verici, hazmettirici, balgam ve safra söktürücü ve adet getirici olarak kullanılır.	
Çiçekli dallarından su buharı destilasyonu ile Nane Suyu elde edilir. Mide bulantısını kesmek için kullanılır.	
<i>M. longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i> <i>M. longifolia</i> (L.) Huds. subsp. <i>typhoides</i> (Briq.) Harley var. <i>typhoides</i>	Tüylü Nane
Kuvvet verici, hazmettirici, balgam ve safra söktürücü ve adet getirici olarak kullanılır.	
<i>Lycopus europaeus</i> L.	Kurtayağı
Bitki kabız, kan dindirici ve ateş düşürücü olarak kullanılır.	
<i>Salvia sclarea</i> L.	Ayıkulağı, Misk adaçayı, Tüylü adaçayı
Çiçekli dalları tanen, rezin, acı madde ve uçucu yağ taşımaktadır. Çiçekli dallar veya yapraklar midevi, kabız, terlemeyi azaltıcı ve yatıştırıcı olarak kullanılmaktadır.	
PLANTAGINACEAE	
<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i> <i>P. lanceolata</i> L.	Büyük sinirliot Daryapraklı sinirliot, Bağa yaprağı
Musilaj, tanen, pektin ve organik asitler (sitrik asit) taşımaktadır. Dahilen kabız, göğüs yumuşatıcı, balgam ve idrar artırıcı olarak etkilidir. Haricen taze yaprak yara iyi edici, yılan sokmasına karşı ve çıban açıcı olarak kullanılmaktadır.	
THYMELAEACEAE	
<i>Daphne mezereum</i> L.	Dafne, Mezeriyon, Yabani taflan
Kabuğu tanen, yağ, kumarin türevleri ve rezin taşımaktadır. İdrar artırıcı, terletici, müshil etkilere sahiptir.	
VISCACEAE (LORANTHACEAE)	
<i>Viscum album</i> L. subsp. <i>album</i>	Ökseotu, Çekem, Burç, Gökçe, Güvelek
Bitki rezin, saponinler, organik asitler ve alkaloidler taşımaktadır. Meyve ve yapraklı dallar kabız, idrar artırıcı, kusturucu, kuvvet verici ve tansiyon düşürücü etkileri vardır. Meyvelerinin yakı sakızı ile ezilmesi sonucu elde edilen karışım yakı halinde romatizma ağrılarının giderilmesinde kullanılmaktadır. Ezilmiş meyveler çıban üzerine konarak çıbanın açılması ve cerahatin dışarı çıkması sağlanır.	
EUPHORBIACEAE	
<i>Euphorbia peplis</i> L.	Sütlegən, Şebrem, Neblulotu
Meyve ve dallarda yapışkan özelliği veren viscin, süt içinde rezin, kauçuk, nişasta ve enzimler bulunur. Tohumları sabit yağ taşımaktadır. Sütü tahriş edici ve kuvvetli bir müshil etkiye sahiptir. Sütü siğillere karşı kullanılmaktadır. Taze dalların veya tohumların ekmek içi veya kıyma ile ezilmesi ile elde edilen karışım, göl veya derelerde balık avlamak için kullanılır. Düşük ve yüksek tansiyonu ayarlayarak düzene sokmasında, kanın temizlenmesinde, kalbin güçlendirilmesinde yararlı etkiler gösterir. Kansere karşı kullanılır.	
URTICACEAE	
<i>Urtica dioica</i> L.	Isırgan, Dızlağan
Potasyum tuzları, organik asitler (formik asit), histamin, asetilkolin, vitamin C taşımaktadır. Yaprak veya kök dahilen kan temizleyici, idrar artırıcı ve iştah açıcı olarak kullanılmaktadır. Taze bitki romatizma ağrılarını gidermek için, ağrıyan yerlere sürülerek tahriş yapılıp ve kan toplanması sağlanır.	

<i>MORACEAE</i>	
<i>Morus alba</i> L.	Beyaz dut
Yapraklarından ateş düşürücü ve idrar artırıcı olarak yararlanılır. İpekböceği yetiştirilmesinde büyük bir öneme sahiptir.	
<i>M. nigra</i> L.	Kara dut
Şekerler, organik asitler (Tartarik ve sitrik asitler) ve boyar maddeler taşımaktadır. Meyvelerinden hazırlanan şurup gargara halinde ağz ve boğaz hastalıklarına karşı kullanılmaktadır. Kökü vya kök kabuğu müshil ve tenya düşürücü etkilere sahiptir. Yapraklar şeker hastalığına karşı kullanılır.	
<i>JUGLANDACEAE</i>	
<i>Juglans regia</i> L.	Ceviz
Yaprağı, tanen, uçucu yağ ve acı lezzetli bir boyar madde (juglon) taşımaktadır. İştah açıcı, kabız, kan şekerini düşürücü, kuvvet verici etkilere sahiptir. Deri hastalıklarında antiseptik olarak kullanılır. Ceviz yaprağı veya taze meyvanın üzerindeki yeşil kabuk ile yün, pamuk veya ipek iplikler kahve rengine boyanabilirler.	
Cevizler %70 yağ taşımaktadır. Meyvanın iç kısmının önce soğukta ve sonra sıcakta sıkılması ile Ceviz Yağı elde edilir. Ceviz yağı tedavide müshil ve safra artırıcı olarak kullanılmaktadır. Ceviz meyvesi şeker hastalarına gıda olarak verilir.	
<i>FAGACEAE</i>	
<i>Fagus orientalis</i> Lipsky	Doğu Kayını
Kabuk kabız ve ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır.	
<i>CORYLACEAE</i>	
<i>Corylus avellana</i> L. var. <i>Avellana</i> <i>C. avellana</i> L. var. <i>pontica</i> (C.Koch) Winkler	Fındık
Kabuk, yaprakları, meyve ve erkek çiçek kediciklerinden yararlanılmaktadır. Tanen ve reçine, protein, nişasta, yağlar ve tuzlar, vitaminler, flavonoid içermektedir. Yapraklar idrar artırıcı olarak kullanılır. Tohum sabit yağ, protein, şekerler, fosfor, kalsiyum vb taşır. Toz haline getirilip bal ile karıştırıldıktan sonra elde edilen macun kuvvet verici ve cinsel gücü artırıcı olarak kullanılmaktadır. Ateş düşürücü, diş ağrılarına karşı, astringent, ishale karşı, besleyici, terletici, mineral eksikliğini giderici özellikleri bulunmaktadır. Meyvelerinden yağ elde edilir. Kabuk ve yaprakları tanence zengin olup dericilikte kullanılır. Meyvelerinin öğütülmesinden elde edilen ince un, yüz maskelerinin temizlenmesinde kullanılır (Kozmetik sanayi). Fındık yağı yemeklerde ve kızartmalarda kullanılır, yumuşak olup, bebeklerde ve çocuklarda kıl kurtlarını düşürücü etki yapmaktadır.	
<i>BETULACEAE</i>	
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn. subsp. <i>barbata</i> (C.A.Mey) Yalt.	Kızılağaç
Yapraklar idrar artırıcı, kabuk kabız ve kuvvet verici olarak kullanılır.	
<i>SALICACEAE</i>	
<i>Salix alba</i> L. <i>S. caprea</i> L.	Ak söğüt Keçi söğütü
Kabuk, tanen (%15 civarında) ve etkili madde olarak glikozit (salisin) taşımaktadır. Dahilen yatıştırıcı, kuvvet verici, ateş düşürücü, kabız ve romatizma ağrılarını giderici etkilere sahiptir.	

<i>Populus tremula</i> L.	Titrek kavak
Kabuğu tanen ve glikozitler (populin ve salisin) taşır. Kabız ve ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır.	
RUBIACEAE	
<i>Galium verum</i> L. subsp. <i>verum</i>	Sarı yoğurtotu
Bitki idrar ve safra artırıcı, kabız ve yatıştırıcı olarak kullanılmaktadır.	
<i>G. aparine</i> L.	Yoğurtotu, Çobansüzeği, Sünnetliceotu
Bitki iştah açıcı ve idrar artırıcı olarak kullanılmaktadır.	
<i>Rubia tinctorum</i> L.	Kökboya, Bostanotu, Boyacı kökü, Kırmızı kök
Boyar madde veren glikozitler taşır. İdrar ve safra artırıcı ve müshil etkilere sahiptir. Köklerden boyar madde elde edilir.	
MONOCOTYLEDONAE	
LILIACEAE	
<i>Smilax excelsa</i> L.	Anadolu saparnası, Dikenotu, Melevcan
Köklerde saponin ve tanen bulunmaktadır. Genç sürgünler sebze olarak kullanılır. Tohumlarının üzerinde bulunan zar (arillus) « Gıcır » ismiyle tanınan ve elastikiyet vermek için sakız ile birlikte çiğnenen maddeyi verir.	
<i>Allium scorodoprassum</i> L. subsp. <i>rotundum</i> (L.) Stearn	Taş sarımsağı
Genç yaprakları soğan yerine kullanılır.	
<i>Veratrum album</i> L.	Çöplene
Alkaloitler (jervin, protojervin, veratridin vd.) taşımaktadır. Aksırtıcı, kızartıcı ve ishal yapıcı etkilere sahiptir. Haricen bazı deri hastalıklarına ve vücut parazitlerine (uyuz) karşı kullanılmaktadır. Bütün bitki zehirlidir.	
<i>Colchicum speciosum</i> Steven	Çomak, kalkgit, vargit, likoser
Tohumlarda %0.2 oranında kolşisin bulunur. Tohumu toplanıp stışı yapılır.	
IRIDACEAE	
<i>Crocus kotschyanus</i> C.Koch subsp. <i>suyworowianus</i> (C.Koch) Mathew	Çiğdem
Yumrusu nişasta ve şekerler taşımaktadır. Yumruları çiğ veya külde pişirildikten sonra yenilir.	
<i>Gladiolus atrovioleaceus</i> Boiss.	Mor Çiçekli Glayöl
Yumru afrodisyak ve kusturucu etkiye sahiptir.	
ORCHIDACEAE	
<i>Orchis purpurea</i> Huds., <i>Dactylorhiza romana</i> (Seb.) Soó subsp. <i>georgica</i> (Kinge) Soó ex Rentz & Taub, <i>D. saccifera</i> (Brongn.) Sos., <i>D. urvilleana</i> (Steud.) Baumann & Künkele, <i>D. euxina</i> (Nevski) H.Baumann & Künkele var. <i>euxina</i> ,	

<i>D. euxina</i> (Nevski) H.Baumann & Künkele var. <i>markowitschii</i> (Soö) Rentz & Taub., <i>D. umbrosa</i> (Kar. & Kir.) Nevski	
Nişasta (%30), şekerler (glikoz, fruktoz), azotlu maddeler ve glikomannan yapısında bir müsilaj (%11-44) taşımaktadır. Cinsel arzuyu artırıcı, kuvvet verici, çocuk ishallerini kesici ve gıda olarak kullanılmaktadır.	
DIOSCOREACEAE	
<i>Tamus communis</i> L. subsp. <i>communis</i> :	Dövülmüşavratotu, Karaasma
Kökler nişasta, müsilaj ve saponin taşımaktadır. Dahilen kusturucu, müshil ve idrar artırıcı olarak kullanılır. Haricen romatizma ağrılarına karşı kullanılır.	
GRAMINEAE (POACEAE)	
<i>Agropyron cristatum</i> (L.) Gaertn. subsp. <i>pectinatum</i> (M.Bieb.) Tzvelev var. <i>pectinatum</i>	Otlak Ayırığı
Rizomları idrar artırıcı ve müshil olarak kullanılır.	
<i>Elymus repens</i> (L.) Gould subsp. <i>repens</i>	
Kökü müsilaj, karbonhidratlar, kalsiyum ve potasyum tuzları taşımaktadır. İdrar artırıcı ve taş düşürücü olarak kullanılmaktadır.	
<i>Avena sativa</i> L.	Yulaf
Yulaf tanesi sabit yağ, azotlu maddeler ve karbonhidrat (%60) taşımaktadır. Haricen yulaf lapası çibaneleri olgunlaştırmakta kullanılır. Dahilen dekoksiyon (%5) halinde, idrar artırıcı, müshil, kuvvet verici ve yatıştırıcı olarak kullanılır.	
<i>Zea mays</i> L. subsp. <i>mays</i>	Mısır
Tanelerinden mısır nişastası elde edilir.	

4. TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Bitkisel ilaçların dünya çapında satışı 1993 yılında 12.4 milyar dolar mertebesinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda bazı ilaç firmaları doğal ürünler ve bilhassa bitkiler için geniş kapsamlı tarama programları başlatmışlardır. Bitki materyali genellikle gelişmekte olan ülkelerden temin edilmektedir. Toplama için fertler, şirketler, enstitüler, yerel gruplar veya hükümetler ile temas kurulmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, geniş tarım arazilerine, uygun iklim şartlarına ve temelde tarıma dayalı endüstrilere sahiptirler. Kaliteli ekim materyali, uygun tarım teknolojileri, uygun hasat sonrası işlemler, depolama ve nakliye şartları sağlandığında kabul edilir standartta, iyi kalite ürün üretmemeleri için bir neden yoktur. Gelişmekte olan ülkelerde tıbbi ve aromatik bitki işleme endüstrilerinin gelişmesinin önündeki en büyük engeller bilimsel ve teknolojik bilgi, eğitilmiş personel, kalite kontrol ve pazarlama imkanlarının eksikliğidir (BAŞER 1998).

Yabani bitkilerin hasat materyali çoğunlukla yabancı bitkilere ait kısımları da ihtiva ettiğinden temizlenmesi zor ve bazen imkansızdır. Bu yüzden talebi fazla olan bitkilerin tarımı esastır. Bu şekilde sürekli kalite ve düzenli ürün temini garanti altına alınabilir. Çiftlikte tıbbi ve aromatik bitkilerin işlenmesi için uygun teknolojiler kurulabilir.

Orman yan ürünlerinin üretim yerlerinden tüketildikleri birimlere veya işleme ve değerlendirme endüstrilerine sürekli, yeterli miktarda ve zamanında ulaştırılması gerekir. Bunun için bir organizasyona gerek vardır. Pazarlama sisteminin işleyişi, pazarlamaya konu ürünün

niteliği, arzı, talebi ve pazarlama organizasyonunun yapısı ile de yakından ilgilidir. Kişi ya da kuruluşlar tarafından orman idaresinden ihale ya da tarife bedeli karşılığında satın alınan veya hasat edilen orman yan ürünlerinin bir kısmı kendi gereksinimleri için tüketilmekte önemli bir kısmı ise pazarlanmaktadır. Ülkemizde, orman yan ürünlerinin hasadı çoğunlukla orman köylüleri tarafından yapılmaktadır. Orman köylüleri bu ürünleri çoğunlukla düşük sermayeli işletme ya da araçlara peşin para ile satmaktadır. Alıcılar tali ürün için belli bir fiyat belirleyerek bu ürünleri satın almaktadır. Çoğu zaman satın aldıkları bu ürünleri büyük şehirlerdeki sanayi kuruluşlarına satmakta ya da ihraç etmektedirler. Köylünün örgütler kurarak (kooperatif gibi) bu ürünleri direkt olarak fabrikalara satışı ya da ihracı pek yaygın değildir. Orman yan ürünlerinin pazarlamasında istikrarlı piyasalar oluşturulmamıştır. Bu nedenle ürün fiyatları zaman ve yer bakımından önemli farklılıklar göstermektedir. Kendi adına ürün toplayan firmalar ve komisyoncular önce ürünleri satacakları iç ya da dış piyasadaki firma ile bağlantı yaptıktan sonra alıcı olarak piyasaya çıkmaktadır. Talepteki istikrarsızlık ve aracı kurumların kar marjını artırmak için ucuz fiyat teklif etmeleri sebebiyle köylüler ürünlerin gelirinden çok düşük pay almaktadırlar. Firmalar, köylülerden mahalli pazarlardan ya da bizzat köy merkezlerine giderek orman yan ürünlerini peşin para ödeyerek satın almaktadır. Aracı kuruluşlar, satın aldıkları bu ürünleri ayıklama, kurutma, paketleme ve taşıma hizmetlerini görerek fabrikalara satmakta ya da ihraç etmektedir. Düşük sermayeli bu araçlar tekniğine uygun depolama, paketleme ve taşıma olanaklarından çoğu zaman mahrum olduğundan ürünlerde kalite kaybına, bozulmalara dolayısıyla hammadde israfına sebep olmaktadır (OGM 1996).

Ülkemizde üretilen orman yan ürünleri çoğunlukla Almanya, Hollanda, İngiltere, Danimarka gibi sanayileşmiş Avrupa ülkelerine satılmaktadır. Ülkemizde yeterli sayıda ve nitelikte orman yan ürünü işleyen fabrika olmadığından bu ürünler çoğu zaman işlenmeden ihraç edilmektedir. Gelişmiş ülkeler Türkiye'den hammadde halinde ithal ettikleri orman tali ürünlerini işleyerek değerlendirmekte ve dünya piyasalarına arz etmektedirler. Daha çok gelir temin edebilmemiz için bu yan ürünleri işleyecek tesisler kurulmalıdır. Halen ülkemizde orman yan ürünleri işlenmeden ihraç edilmekte, yarı işlenmiş ve kimyasal aktif maddeler ithal edilmektedir. Hem istikrarlı bir orman yan ürünü piyasası oluşturulması hem de orman tali ürünlerinin üretiminden işlenmesine kadar ve ürün kalite kaybının önlenmesi için bu alanda sanayi kuruluşlarına gereksinim vardır.

Gelişmiş ülkelere uygun şekilde tüm orman tali ürünlerinin standardı hazırlanmalıdır. Önemli bir doğal kaynak olan orman yan ürünlerinin korunması, üretimi ve pazarlanmasında Orman Bakanlığı daha aktif görev almalıdır. Bakanlık bünyesinde orman yan ürünleri ile ilgili birim kurulmalıdır. İyi bir organizasyon ve köylünün ekonomik yönden teşvik edilmesi sağlarsa ülkemiz orman yan ürünlerinden bu güne göre çok daha fazla gelir elde etmesi olanaklıdır.

Şavşat yöresinde gerek tarımı yapılan ve gerekse doğadan toplanarak ihracatı yapılan bitkiler üzerinde önemle durmalı, kültüre alınanların üretimindeki sorunlarını çözmeli, doğadan toplananların kültüre alma olanaklarını araştırmalı ve toplama yapanların doğayı tahrip etmeden nasıl toplama yapabilecekleri konusunda bilgilendirmelidir. Hasat, kurutma, depolama ve pazarlama konularında araştırma, yayım ve eğitim çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır. Toplayıcı, üretici, ihracatçı ve üniversiteler arası işbirliği artırılmalıdır.

TEŞEKKÜR

Bu makale TÜBİTAK tarafından desteklenen TOGTAG/TARP-2339 nolu proje ve KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'ne sunulan doktora tez çalışmasının bir kısmıdır. Yazar finansal desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür eder.

KAYNAKLAR

- ACAR, M.İ., 1993: Orman İkinci Ürünleri, Orman Dergisi, Sayı 16, Ankara.
- ACARTÜRK , R., 2001: Şifalı Bitkiler Flora ve Sağlığımız, OGM Mensupları Yardımlaşma Vakfı Yayınları, No:1, Ankara.
- ANŞİN, R., OKATAN, A., ÖZKAN, Z.C., 1994: Doğu Karadeniz Bölgesinin Önemli Yan Ürün Veren Odunsu ve Otsu Bitkileri, KTÜ Orman Fakültesi, TOAG-903, 157 s.
- ANŞİN, R., EMİNAĞAOĞLU Ö., 2000: Orman Yan Ürünleri (Orman Tali Ürünleri) Ders Notları, Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Ders Notları, Artvin.
- ANŞİN, R., EMİNAĞAOĞLU, Ö., 2002: Sahara-Karagöl Milli Parkı ve Yakın Çevresinin Vejetasyon Yapısı Üzerinde Fitososyolojik ve Ekolojik Bir Araştırma, TÜBİTAK-TOGTAG/TARP-2339, Ankara, 269 s.
- BAŞER, H.C., 1998: Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Endüstriyel Kullanımı, Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bülteni, Sayı:13-14, 19-43.
- BAYTOP, T., 1963: Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri, İstanbul.
- BAYTOP, T., 1999: Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi, Nobel Kitabevleri, İstanbul, 480 s.
- BOZKURT, Y., F. YALTIRIK VE M. ÖZDENMEZ., 1982: Türkiye'de Orman Yan Ürünleri. İ.Ü. Orman Fak. Yay.No. 2845/302, İstanbul.
- BRUMMITT, R.K.; POWELL, C.E. (eds) 1992: Authors of Plant Names, Royal Botanic Gardens, Kew.
- CEYLAN, A., 1995: Tıbbi Bitkiler-I, E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No:312, İzmir, 140 s.
- DAVIS, P.H., 1965-85: Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. I-IX , University Press, Edinburgh.
- DAVIS, P. H., MILL, R. R., TAN, K., 1988: Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. X, Supplement, University Press, Edinburgh.
- EKİM, T., KOYUNCU, M., GÜNER, A., ERİK, S., YILDIZ, B., VURAL, M., 1991: Türkiyenin Ekonomik Değer Taşıyan Geofitleri Üzerinde Taksonomik ve Ekolojik Araştırmalar, OGM Yayın ve Tanıtma Şube Müdürlüğü Matbaası, 111 s.
- EMİNAĞAOĞLU, Ö., 2002: Şavşat İlçesi Sahara-Karagöl Milli Parkı ve Yakın Çevresinin Flora ve Vejetasyonu, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon, 283 s.
- GROSSHEIM, A., A., 1939-1967: Flora Kavkaza, Ciltler 1-7, Bakü ve Leningrad.
- İLİSİLİ, K., 1992: İlaç ve Baharat Bitkileri, A.Ü. Ziraat Fak. Yay.No. 1256/360, Ankara.
- KOMAROV, V.L., 1934-78: Flora of the U.S.S.R., Vol. 1-30, Israel Program for Scientific Translations, Jerusalem.
- OGM., 1996: Programlı Orman Tali Ürünleri Satış Miktarları ve Tutarı, Arşiv Kayıtları.
- ÖZER, Z., TURSUN, N., ÖNEN, H., 2001: Yabancı Otlarla Sağlıklı Yaşam (Gıda ve Tedavi), 4Renk Yayınları, Ankara, 253 s.
- ÖZHATAY, N., KOYUNCU, M., ATAY, S., BYFIELD, A., 1997: Türkiye'nin Doğal Tıbbi Bitkilerinin Ticareti Hakkında Bir Çalışma, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul, 121 s.

ÖZKAN, Z.C., AYAZ, H., 1997: Orman Tali Ürünleri Ders Notları, Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fak. Ders Notları, Artvin, 43 s.

ÜZER, S., 1993: Odun Dışı Ürün Zenginliğimiz ile Bu Ürünlerin Ekonomimizdeki ve Dünya Piyasalarındaki Yeri, Orman Bakanlığı, Orman Dergisi, Sayı 16, Ankara.